

POIMINTOJA SOSIAALIHUOLTOLAIN UUDISTUKSESTA

Pääkirjoitus

Janus

Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportti ja lakiesitys (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja ja muistioita 2012:21) julkistettiin syyskuun alussa. Nykyinen laki on lähes 30 vuotta vanha, ja sosiaalihuollon toimintaympäristö on tänä aikana muuttunut paljon. Lainsäädännön uudistamisella pyritään vastaamaan tapahtuneisiin muutoksiin ja uudenlaiseen ajattelutapaan asiakkaista ja palvelujen järjestämisestä. Sosiaalihuoltolain on tarkoitus tulla voimaan vaiheittain, aikaisintaan vuonna 2015.

Asiakaslähtöisyys näkyy uudessa laissa aiempaa vahvemmin. Lakia on kirjattu asiakkaan tarpeiden, eikä palvelujärjestelmän lähtökohdista. Siinä todetaan keskeiset yksilön ja perheen tuen tarvetilanteet ja se, millä tavoin niihin tulisi kunnissa vastata. Erityisen tuen tarpeessa oleville asiakkaille on myös nimettävä vastuutyöntekijä. Hyvinvoinnin edistämisen näkökulma saa myös aiempaa vahvemman roolin suhteessa korjaavien palvelujen järjestämiseen. Menemättä kuitenkaan tarkemmin uudistuksen kokonaisuuteen tarkastelen hieman tiedontuotannon ja tutkimuksen näkökulmia lakiesityksessä.

Lakityöryhmän raportissa todetaan, että sosiaalihuollon järjestämisessä ja kehittämisessä on entistä tärkeämpää hyödyntää systemaattisesti tutkimustietoa ja ruohonjuuritason työntekijöiden näkemyksiä samoin kuin asiakkailta saatavaa palautetta ja kokemusasiatuntijuutta. Systemaattisen tutkimuksen vahvistamiseksi lakiehdotus ei valitettavasti anna eväitä, mutta asiakastyössä toteutuvan käytännöllisemmän tiedontuotannon hyödyntämisestä pykälät sanovat enemmän. Lakiesityksessä nostetaan esiin rakenteellinen sosiaalityö yhtenä hyvinvoinnin edistämisen keinona. Kunnalla olisi velvollisuus toteuttaa rakenteellista sosiaalityötä sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskevan tiedon välittämiseksi ja sosiaalihuollon asiantuntemuksen hyödyntämiseksi hyvinvoinnin edistämiseksi.

Rakenteellisesta sosiaalityöstä keskusteltiin paljon jo 1980-luvulla. Se määriteltiin sosiaalityöksi, jolla vaikutetaan yhteiskunta- ja yhteisötason rakenteellisiin epäkohtiin. Rakenteellinen sosiaalityö ymmärrettiin osaksi kunnallista sosiaalipolitiikkaa. Siinä korostuu asiakkaiden ja yhteisöjen hyvinvointia koskeva tiedontuotanto, jota voidaan hyödyntää yhdyskunta- ja yhteisötyössä. Ajankohtaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä tuodaan keskusteluun yhteistyössä asiakkaiden ja asukkaiden kanssa esimerkiksi kaupunkisuunnittelun ja kaavoituksen kumppanina. Ajatus oli silloin sama kuin nyt uudessa lakiesityksessä.

Toimenpide-ehdotus rakenteellisesta sosiaalityöstä löytyy myös vuonna 2005 julkaistusta Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 -toimenpideohjelmasta (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisu 2005:13): ”Yksilökohtaisen asiakastyön rinnalla vahviste-

taan rakenteellista sosiaalityötä ja aikaisempaa suurempi osa sosiaalityön toteuttamisesta suunnataan yhteisösosiaalityöksi laajentaen näin sosiaalityötä rakenteiden ja yhteisöjen kehittämiseen. Vahvistetaan yhteiskunnallisen päätöksenteon pohjaksi sekä sosiaalityön tutkimuskohteina sosiaalisten vaikutusten ennakoimista ja arviointia, sosiaalityön tietotutannon menetelmiä sekä sosiaalitalouden osaamista. Käytännön sosiaalityön työvälineeksi luodaan sosiaalinen raportointijärjestelmä.”

Vaikka rakenteellisesta sosiaalityöstä on siis keskusteltu pitkään, vakiintuneita käytännön toteutusmuotoja tai ammattinimikkeitä ei ole käytössä. Lakiehdotuksesta puhuttaessa kysytäänkin usein, mitä rakenteellinen sosiaalityö oikein tarkoittaa kunnan toiminnassa. Rakenteellinen sosiaalityö käytännön toimintana voi olla sitä, että sosiaalityöntekijät kokoavat työssään syntynyttä tietoa sosiaalihuollon asiakkaiden ongelmista, tarpeista ja vahvuuksista ja niiden suhteista yhteisöön ja yhteiskuntaan. Asiakkaista ja asiakkailta saadun tiedon avulla voidaan arvioida sosiaalipalvelujen ja muiden tukitoimien vaikuttavuutta ja vastaavuutta asiakkaiden tarpeisiin. Päätöksentekoa varten voidaan myös valmistella tavoitteellisia toimia ja toimenpide-ehdotuksia sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi.

Sosiaalityössä syntyvä tieto jää nykyisellään tavallisesti keräämättä, analysoimatta ja hyödyntämättä. Se jää sosiaalityöntekijöiden hiljaiseksi tiedoksi, joka on arvokasta asiakaskohdaisessa työssä, mutta ei laajemmin koottuna vielä näy rakenteellisena tiedontuotantona. Sen suunnitelmalliselle toteuttamiselle tarvitaankin kunnissa sovitut käytännöt, joiden kehittäminen on nyt ajankohtaista.

Rakenteellinen sosiaalityö ja yhteisötyö sen yhtenä menetelmänä ymmärretään lakitekstissä osana ehkäisevää sosiaalihuoltoa, jota hyvinvointipolitiikassa nyt yleisemminkin painotetaan. Siinä voidaan perehtyä erilaisten yhteiskuntapoliittisten ratkaisujen sosiaalisiin vaikutuksiin ja kustannuksiin. Sosiaalityöntekijöiden yhteiskuntatieteellinen osaaminen ja tutkimustaidot tulisivat käyttöön osana kunnan muuta suunnittelua, valmistelua ja päätöksentekoa. Näkökulmana on laaja yhteistyö, jossa enenevässä määrin olisivat kehittämisen kohteina myös yritysten ja järjestöjen palvelut ja tukitoimet. Sosiaalista hyvinvointia edistävä toiminta voi toteutua myös esimerkiksi vertaisryhmien ja erilaisten kulttuuriyhteisöjen kautta. Sosiaalityö voi toimia erilaisten yhteisöjen toiminnan mahdollistajana ja tukijana. Tärkeää on, että sosiaalihuollon asiakkaille luodaan mahdollisuuksia osallistua toiminnan kehittämiseen.

Lainvalmisteluryhmä on tehnyt ansiokasta työtä ja tuo raportissaan esiin vision uudistuneesta ja modernimmasta sosiaalihuollosta. Lakiesityksessä on kuitenkin isoja kysymyksiä herättäviä kohtia, joihin osa valmistelutyöryhmän jäsenistäkin on esittänyt eriävän mielipiteensä. Nämä kohdat koskevat muun muassa lain toimeenpanon resursointia, sosiaalityön määrittelyä, joka nyt kirjatussa muodossa hämärtää sosiaalityön ja sosiaalihuollon muun ammatillisen työn käsitteitä, sekä tutkimus-, koulutus- ja kehittämistoimintaa koskevien pykälien puuttumista.

Jo edellä mainitussa Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 -toimenpideohjelmassa (2005) oli esitys sosiaalialan tutkimuksen vahvistamiseksi ”erityisvaltionosuusjärjestelmään pohjaavalla rahoituksella, joka turvaa sosiaalialan systemaattisen tiedontuotannon ja tarvittavan tutkimustiedon saatavuuden palvelujärjestelmän sekä työn sisältöjen ja työmenetelmien kehittämisen pohjaksi”. Uudesta lakiehdotuksesta jätettiin kuitenkin pois siihen huolellisesti valmistellut ja valmiina esitetyt pykälät koskien sosiaalialan tutkimusta, koulutusta ja kehittämistä. Verrattaessa terveydenhuoltolain vastaaviin kohtiin tämä osio on nyt kuitattu hyvin lyhyesti. Lakiehdotuksessa on vain yleisiä sosiaalihuollon ohjausta ja kehittämistä koskevia säännösehdoituksia sekä loppuraportissa lueteltuja näkökohtia, joita esitetään huomioitavaksi sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevia säädöksiä valmisteltaessa. Tämä osio tulisi vasta yhdessä terveydenhuollon säädösten kanssa tarkasteluun.

Lain kuulemistilaisuuksissa useat kommentoijat pitivät sosiaalihuollon tutkimusta, koulutusta ja kehittämistä koskevien säädösten puuttumista hyvin huolestuttavana. Kannanotoissa painotettiin, että edellä mainittujen merkitys sosiaalihuollon kehittämisessä pitäisi näkyä nimenomaan alan omassa lainsäädännössä. Sosiaalialalla on niukasti tutkimusresursseja ja vain murto-osa niistä tutkijakoulupaikoista, joita esimerkiksi terveys- ja lääketieteen aloille on suunnattu. Alojen työvoimaosuudet ovat kuitenkin samansuuruiset. Lakiehdotuksen nyt lähdettyä lausuntoerokselle tähän puutteeseen pitää kannanotoissa jälleen kiinnittää huomiota. Sosiaalialaa ja sosiaalipalvelujen toimivuutta ja tuloksellisuutta koskevan tutkimustoiminnan sekä alan koulutuksen toteutumisedellytykset pitäisi vihdoin nostaa alan yhteiskunnallista merkittävyyttä vastaavalle tasolle lainsäädännön kautta, nyt kun lakia kerran ollaan uudistamassa.

Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011 paneutuu köyhyyden eri muotoihin ja sosiaalityön rakenteelliseen rooliin. Nyt tekeillä oleva seuraava sosiaalityön vuosikirja, joka julkaistaan vuonna 2014, kokoaa artikkeleita juuri rakenteellisen sosiaalityön teemalla. Tiedeyhteisönä vastaamme tällä tavoin ajankohtaiseen keskusteluun.

Sosiaalityön tutkimuksen seura toimii myös vaikuttajana: ”Sosiaalityön tutkimuksen seura vaikuttaa oman tieteenalansa sisäiseen keskusteluun ja tutkimuksen tekemisen edellytyksiin sosiaalityössä sekä avaa yhteiskunnallisen päätöksenteon kannalta relevantteja keskusteluja.” Muun muassa tämä tehtävä on kirjattu seuran posteriin, joka pian ilmestyy uudella logolla varustettuna.

Sosiaalityön tutkimuksen päivät pidetään seuraavan kerran Lapin yliopistossa Rovaniemellä 14.–15.2.2013. Teemana on Oikeudenmukaisuus sosiaalityössä. Tavataan siellä!

Merja Anis

Sosiaalityön tutkimuksen seuran puheenjohtaja